

AHVENANMAAN KYSYMYS – ”POHJOLAN NEEKERIT” VASTAAN VAALEAT, PITKÄT, SINISILMÄISET AHVENANMAALAISET

JUKKA HILDÉN

Itämeren tilanteen kiristyttyä on Ahvenanmaan kysymys noussut jälleen otsikoihin. Keskiössä ovat olleet poliittiset ja sotilaalliset näkökohdat. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan 1920-luvulla Kansainliiton ratkaistavana olleen Ahvenanmaan kysymyksen – tulisiko saariryhmän kuulua Suomeen vai Ruotsiin – historiallisia, maantieteellisiä, geologisia ja väestötieteellisiä seikkoja. Puhetta on myös 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun rotuennakkoluuloista ja niiden ”teoreetikoista”.

Kansainliiton ja Suomen valtuuskunnan asiantuntijana 1. maailmansodan jälkeisessä rauhankonferenssissa oli Geologisen toimikunnan (nykyään Geologian tutkimuskeskus) johtaja, jo elinaikanaan tutkimuksillaan paljon kansainvälistä mainetta saanut suomalainen geologi J. J. Sederholm (1863–1934). Hän ei tutkinut vain geologiaa, vaan oli vuosina 1921–1922 Kansainliiton lähettämänä tarkkailijana myös Albaniassa, jossa hän raportoi maan poliittisten olojen kehittymisestä.

Sederholm laati rauhankonferenssiin muistion, jonka nimi on ”The Aland question – from a swedish finlanders point of view”. Teoksen koko Suomea puoltava sisältö oikeuttaisi paremminkin otsikon: Ahvenanmaan kysymys suomalaisten näkökannalta, sillä Sederholm puolusti muistiossaan voimakkaasti myös suomenkielistä kansanosaa riikinruotsalaisten disinformaatiota vastaan.

Luonnontutkija ja humanisti

Sederholm tutki ensimmäisenä maailmassa ikivanhoja peruskallioalueita. Etelä-Suomen rannikon ja Ahvenanmaan seudun saaret ovat paljain ja jäätiköiden hiomina kuin luotuja tällaiseen tutkimuk-

seen. Sederholm oli ensin sitä mieltä, ettei edes yksi ihmisikä riittäisi sen kaiken selvittämiseen, mitä näiden kivien ja kallioiden synnyn aikana oli tapahtunut. Lopulta hän tuli siihen tulokseen, että kivien syntyäikaan joet kuljettelivat mukanaan liettettä, rannoille kasaantui hiekkaa ja syvän meren alueelle savia aivan niin kuin nykyäänkin. Kivet olivat siis entisiä sora-, hiekka- ja savikerrostumia. Myöhemmin kivettyminen ja metamorfoosi muunsivat muodostumat kovaksi kiveksi. Vielä niihin tunkeutui magmakiviä, kuten graniitteja ja gabroja. Suomessa päti siis jossain määrin geologinen periaate ”nykyisyys on entisyyden avain”. Tätä periaatetta kutsutaan aktualismiksi. Kaikki ei kuitenkaan sopinut aktualismin raameihin Suomessa, sillä kallioissamme Sederholm näki myös muodostumia, joiden suhteen hänen oli pakko tulla jhotopäätökseen, että ne olivat entistä tulivuoren tuhkaa ja laavaa! Muinoin olivat tulivuoret Suomessakin tavallisia.

Tampereen seudulta, jossa muodostumat ovat harvinaisen hyvin säilyneitä, Sederholm näki kalliossa arvoituksellisia ”hiilipusseja”. Hän kertoo käyneensä läpi kaikki mahdolliset selitykset niiden

synnyn suhteen, mutta vain yksi tuntui uskottavalta: muodostumien täytyy olla fossiileja! Tämä on sitäkin erikoisempaa, kun Suomesta tunnetaan nykyään vain kourallinen fossiileja – ja silloin tuskin yhtään – johtuen maamme kallioperän vanhasta iästä ja metamorfoosista. Noita kivetymisiä pidettiin Sederholmin aikaan maailman vanhimpina fossiileina. Hän antoi niille nimeksi *Corycium enigmaticum* (arvoituksellinen pieni hiilipussi). Nopeasti selvisi, että muodostumat ovat hiiltä, mutta vasta 1960-luvulla varmistui, että hiili on eloperäistä ja että nämä muodostumat ovat todella fossiileja.

Sederholm tutki jo 1800-luvun lopulla Suomen rapakiviä. Ahvenanmaan pääsaari ja lähisaaret ovat rapakiveä, joka on monessa suhteessa erikoista graniittia. Pietari on paljolti rakennettu suomalaisesta rapakivestä. Sederholm lanseerasi sanan ”rapakivi” maailmankieliin, joilla geologiaa kirjoitetaan. Se on ”saunan” ja ehkä parin muun suomalaisen sanan ohella ainoita, jotka muissa kielissä ovat suomalaisessa asussaan. Vaikka Sederholm ei muistiossaan vetoa geologiaan, sanoisin, että erityisesti se, että Ahvenanmaa ja sen Suomeen viittaavat lähisaaret ovat rapakiveä, osoittaa saariryhmän kuuluvan Suomeen. Helsingin yliopisto on edelleen rapakivitutkimuksen kärkimaa maailmassa. Nykyään rapakivigraniitteja tunnetaan kaikilta mantereilta.

Ahvenanmaa kuin Krim

Suomen itsenäistyttyä ja jouduttua sisällissotaan noin sata vuotta sitten ruotsinkielisellä Ahvenanmaalla heräsi ajatus saariryhmän liittämisestä Ruotsiin. Ruotsissa ajatusta kannatettiin lämpimästi historiallisilla ja kielitieteellisillä perusteilla. Suomella oli kuitenkin takataskussaan monia maatamme puoltavia seikkoja, kuten maantiede, historia ja jopa antropologia.

Vuonna 1918 Ahvenanmaata oli lyhyen ajan sisällä kärkevässä monenlaisia valtoja ja joukkoja: venäläisiä, punakaartilaisia, Uudenkaupungin suojeluskuntalaisia ja ruotsalaisia. Maaliskuussa 1918 Ahvenanmaalle saapuneet saksalaiset pakottivat saarelaisia ”auttamaan” tulleet ruotsalaiset poistumaan.

Ruotsin mielestä ahvenanmaalaisten tuli saada itse päättää kansanäänestyksellä, kumpaan valtion he haluavat kuulua. Suomella ei ollut harhaluuloja äänestyksen lopputuloksesta, joten se kieltäytyi siitä ehdottomasti. Suomen mielestä Ah-

venanmaa kuului historiallisesti ja maantieteellisesti Suomeen ja saarelaiset olivat vain osa maan ruotsinkielisestä väestöstä (Ulkoasiainministeriö).

Muita Suomen puoltajia kiistassa

Vähentääkseen Ahvenanmaan irtautumishaluja Suomi sääti Ahvenanmaan itsehallintolain. Lopulta asia eteni Kansainliiton ratkaistavaksi 1920-luvun alussa. Suomen valtuuskuntaa johti ulkoministeri ja diplomaatti Carl Enckell (1876–1959), jonka taktiikkana oli kuulemma viivyttää päätöksen tekemistä, kunnes suurvallat menettäisivät kiinnostuksensa kielivähemmistöjä kohtaan.

Myös Suomen Japanin suurlähettiläällä, altalaisen kielentutkimuksen uranuurtajalla ja mongolistiikan luoja G. J. Ramstedtillä (1873–1950) oli huomattava vaikutus Ahvenanmaan kysymyksen ratkaisuun. Hän laati siitä muistion, joka käännettiin japaniksi ja jaettiin tämän maan valtuuskunnan jäsenille. Japani käsitteli monien muiden ohella Kansainliitossa Ahvenanmaan kysymystä ja kuuluvuutta. Japani oli ja on saarivaltio, joka varmasti tiesi saarelaisten aseman ja elämän. Osaltaan Japanin maatamme puolustavien puheenvuorojen ansiosta Kansainliitto julisti viimein vuonna 1921 Suomella olevan kiistattomat oikeudet saariin. Mutta syitä oli monia muitakin.

Raja railona aukeaa

Sederholm aloittaa muistionsa maantieteestä todeten, että pienimittakaavaisessa kartassa näyttää siltä, kuin Ahvenanmaa olisi paljon lähempänä Ruotsia kuin Suomea. Niinhän se onkin, mutta tämä näkövirhe johtuu siitä, että karttakuva joutuu pienen mittakaavansa vuoksi jättämään pois melkein kaikki Suomen mantereen ja Ahvenanmaan pääsaaren välissä olevat kymmenet tuhannet saaret – koko Saaristomeren, jota Sederholm kutsuu maantieteellisesti yhdeksi maailman erikoisimmaksi ja mielenkiintoisimmaksi alueeksi. Alue on siis sekä maantieteellisesti, että geologisesti varsin erikoinen, ehdottomasti UNESCO:n maailmanperintöluokkaa, kuten Merenkurkkukin, joka jo on maailmanperintökohde. Saaristomerellä on nykyään kansallispuisto. Se on osa kansallismaisemaamme ja Euroopan suurin saaristo. Saarten määrällä mitattuna Saaristomeri olisi peräti maailman suurin.

Ahvenanmaan pääsaaren ja Manner-Suomen välissä on tuhkatieheään saaria – Sederholmin mukaan noin 10 000 (nykyinen arvio on 40 000) – kun taas Ahvenanmaan ja Ruotsin välinen merialue on saareton ja poikkeuksellisen syvä. Saaristomeri on matalan meren aluetta, joka jäätyy talvisin ja siksi myös liikenne Manner-Suomesta on ollut mahdollista jääteitse. Avoveden aikaan liikennöinti on mahdollista pienilläkin aluksilla. Sen sijaan Ahvenanmaan ja Ruotsin välinen Ahvenanmeri on saareton ja noin 300 metriä syvä eikä se jäädy talvisin. Siinä on se raja, joka railona aukeaa, yritti Jakob Johannes Sederholm vakuuttaa Kansainliitolle!

Yleensäkin Sederholm on 58-sivuisessa tutkielmassaan rohkea ja puolustaa aina Ahvenanmaan Suomeen kuulumista. Hän paljastaa ruotsalaisten ”propagandassaan” tekemät asiavirheet. Myös geologina hän oli uupumaton ja pedanttisen tarkka havainnoitsija – kenttägeologi erotuksena mikroskooppiin katsovasta tai kirjoittavasta geologista. Toki hän teki paljon muutakin kuin tutki kentällä kallioita. Hän kirjoitti ranskaksi, ruotsiksi ja saksaksi ja englanniksi. Hänen julkaisu-uuteloistaan löytyy vain yksi suomenkielinen teos, mutta sekin on toisen suomeksi kääntämä. Silti kaikesta näkyä, että hän oli suomenmielinen.

Väestötieteellisiä perusteita – Kihti

Ruotsinkieliset ovat ikimuistoisista ajoista lähtien asuttaneet Ahvenanmaata. Riikinruotsalaisten mukaan raja ruotsin- ja suomenkielisten välillä kulki muka lähellä Lounais-Suomen rannikkoa olevalla Kihdin (ruots. *Skiftet*) salmiväylällä, joka on muinaisten suurten, monilukuisten maanjäristysten aikaansaama murroslaakso – ruhje kallioperässä.

Vuonna 1920 Kansainliiton neuvosto perusti kolmihenkeisen tutkijakomission, joka vieraili myös Ahvenanmaalla. Suomalaiset esittelivät vieraille merikortteja ja karttoja, koska halusivat vieraiden ymmärtävän Ahvenanmaan ja Turun saariston yhteenkuuluvuuden. Ulkoasiainministeriön mukaan ruotsalaiset käyttivät propagandassaan pelkistettyjä karttoja, joissa Ahvenanmaan pääsaaret olivat siirtyneet parikymmentä kilometriä länteen, Ahvenanmaan ja Turun saaristo oli kovasti harventunut ja Kihdistä oli tullut leveä meri.

Sederholm osoittaa silloin tuoreiden (1910) väestötietojen perusteella, että ruotsinkieli-

siä asuu hyvin runsaasti myös Kihdin itäpuolella aina Suomen mantereelle asti. Hän osoitti joissakin Kihdin itäpuolisissa kunnissa asuvan ruotsinkielisiä prosentuaalisesti enemmän kuin joissakin Kihdin länsipuolisissa kunnissa. Kaikki nämä puhuvat samankaltaista ruotsin murretta, aksenttieroja heidän välillään tosin on. Ruotsi olisi halunnut siirtää valtakunnanrajan Kihtiin, siis hyvin lähelle Suomen lounaisrannikkoon, koska näki täällä jonkin kulttuurirajan. Tämä olisi Sederholmin mukaan vaikeuttanut valtakunnan- ja tullirajoineen suuresti paikallisten ihmisten elämää.

Pohjoisen ”neekerit”

Sederholm vakuutti lisäksi, että kieliraja Suomen rannikkoalueilla ei ole ensinkään antropologinen raja. Hän sanoo, että puolivirallisessa pamfletissaan ruotsalainen Erik Sjoestedt väitti vuonna 1909 ahvenanmaalaisia ja suomenkielisiä länsisuomalaisia rodullisesti hyvin erilaisiksi. Yllä mainitussa vuosiluku lienee väärin, sillä ruotsalainen toimittaja Erik Sjöstedt (1866–1929) kirjoitti Ahvenanmaan kysymystä käsittelevän teoksensa vuonna 1919. Sjoestedtin ajatukset muistuttivat Sederholmin mukaan Houston Stewart Chamberlainin (1855–1927) ja Joseph Arthur de Gobineau’n (1816–82) ajatuksia, joita Sederholm ei hyväksynyt ja joita hän referoi Kansainliiton muistiossaan näin: ”Toisella puolella Kihtiä on vaaleita (”fair”), sinisilmäisiä, germaanisista ihmisiä, toisella puolella tummaa ja lyhyttä rotua – herroja ja maaorjia.” Huomaa Sederholmin sarkastinen loppukaneetti.

de Gobineau oli ranskalainen aristokraatti, diplomaatti, kirjailija ja filosofi, joka piti muita pohjoiseurooppalaisia ”puhtaimpina valkoisina”, mutta suomalaisia taas alempaan rotuun kuuluvana sekoittumiskansana, ”rumina ja laiskoina, puhtaaseen keltaiseen rotuun kuuluvina” – ”pohjoisen neekereinä”! (Tästä tulee mieleen Tacituksen kuvaus ”viheliäisen köyhistä” Fenneistä, jotka elävät ”rauhassa jumalilta, rauhassa ihmisiltä”.) Kaikki, mitä de Gobineau sanoi suomalaisista johtuu siitä, että suomi kuului uralilaiseen kieliperheeseen – ei indoeurooppalaiseen. Hän sekoitti kielitieteen ja antropologian. Kaiken lisäksi hän ei itse tuntenut suomalaisia. Termi ”pohjolan neekerit” juontuu siitä, että de Gobineau’n mukaan Euroopan väes-

tö oli syntynyt sekoittumalla etelässä ”neekereihin” ja pohjoisessa ”suomalaisiin”. De Gobineau’n pääteos on englanniksi käännettynä *Essay on inequality of races* (1853–55). Se tunnetaan siitä, että hän otti käyttöön surullisen kuuluisan termin ”arjalainen”, jolla hän tarkoitti germaaneja. Lisäksi hän kannatti kirjassaan valkoisen rodun ylivaltaa.

Chamberlain oli brittiläissyntyinen kirjailija, jonka erikoisaloja olivat filosofia, luonnontieteet ja Richard Wagner -tutkimus. Chamberlain oli pangermaanististen ja antisemitististen liikkeiden teoreetikko. Yhden hänen saksaksi ilmestyneen kirjansa nimi on englanniksi käännettynä *Foundations of nineteenth century* (1899). Se oli myöhemmän kansallissosialistisen rotuideologian perusteoksia, jota natsipuolue piti ”evankeliuminaan”.

Pitkät, vaaleat ahvenanmaalaiset

Sitten Sederholm lainaa suoraan ruotsalaisen Sjoestedtin kirjoitusta: ”Ahvenanmaan väestö on pitkä, hoikkaa ja vaaleaa; sillä ei ole etnografisia suhteita suomalaisiin, kuten on hyvin tunnettua, heissä (suomalaisissa) on mongolista verta, he ovat pieniä, tummia, lättänenäisiä – niin kuin unkarilaiset ja bulgarialaiset – tataarista (!) rotua.” Huutomerkki on mitä ilmeisimmin Sederholmin.

On muistettava, että tuo aika oli kallonmittauksen kulta-aikaa. Myös suomalaiset harrastivat kallonmittausta, kuten maantieteilijä, antropologi, talousmaantieteen professori ja Kauppakorkeakoulun rehtori Kaarlo Hildén (1893–1960). Sederholm ei itse ollut kallonmittaaja, vaikka käsitteli-kin töissään laajaa tieteiden spektriä luonnonteistä ihmistieteisiin. Hän oli eräänlainen renessanssineero, ehkä viimeinen Suomessa.

Ne pitkät ahvenanmaalaiset olivat sata vuotta sitten 1,70 senttiä ”pitkiä”. Sederholm osoitti, että rannikon suomenruotsalaiset ja lounaissuomalaiset olivat vain aivan aavistuksen lyhyempiä ja nykyisillä pyöristyksillä hekin 1,70 senttisiä. Muut suomalaiset olivat keskimäärin 1,67 cm, mikä oli tuolloin paljon yli muiden eurooppalaisten keskipituuden. Paljon Suomessa matkustelleena Sederholm sanoi, että suomenkielisetkin ovat vaaleita ja sinisilmäisiä. Sederholm mainitsi, että jotain eroja

on, mutta hän sanoi myös, että kutsumalla suomalaisia mongoleiksi on yhtä perusteetonta kuin kutsua eteläitalialaisia neekeri-sanalla.

Sitten Sederholm viittaa antropologiaan, jonka mukaan lounaissuomalaisissa on paljon Skandinaviaa verta ja että Amerikassa suomalaisia kutsutaan usein skandinaaveiksi eikä tyypillisesti suomalaisissa ja ruotsalaisissa ole rodullisia eroavaisuuksia, ja tuomitsee vielä kerran Sjoestedtin dramaattisen liioittelun. Disinformaatio tuli tuolloin lännestä.

Suomi: Skandinavian ja Länsi-Euroopan valli

Teoksen loppuosa on sitten politiikkaa, mutta poliittista historiaa nykyajasta katsoen, kuten miten uusi raja Kihdissä lähellä Lounais-Suomen rannikkoa olisi Sederholmin mielestä ”maantieteellinen ja strateginen mahdottomuus”. Siinä kerrotaan myös tuoreeltaan tulkittuna Ruotsin ”sotaretki” Ahvenanmaalle helmikuussa vuonna 1918 Suomen käydessä sisällissotaa. Tuolloin Ruotsi lähetti Ahvenanmaalle sotilaita ja laivasto-osaston suojaamaan väestöä sekä evakuoimaan halukkaita Ruotsiin.

Viimeisen luvun aihe on: ”Suomi: Skandinavian ja Länsi-Euroopan valli”. Ruotsalaiset olivat nimitäin sitä mieltä, että Ahvenanmaa on Skandinavian viimeinen valli idässä, mutta Sederholm käänsi asian niin, että Suomi on koko Skandinavian ja Länsi-Euroopan valli itään päin. Eli jälleen: raja railona aukeaa, mutta nyt toiseen suuntaan – ja tästähän nykyinen kiinnostus Ahvenanmaahan nousee.

Lähteet

- Isaksson, Pekka ja Jokisalo, Jouko (1998). *Kallonmittaajia ja skinejä. Rasismien aatehistoria*. Like.
- Jackson, John P. ja Weidman, Nadine M. (2005). *Race, racism and science: social impact and interactions* (luettavissa osittain myös verkossa). Rutgers University Press.
- Sederholm, J. J. (1920). *The Aland question – from a Swedish Finlanders point of view*. Helsingfors, Government printing-office.
- Sjöstedt, Erik (1919). *La question des Iles d’Aland: un problème bal-tique*.
- Ulkoasiainministeriön verkkosivut (19.3.2008). Ahvenanmaa – Suomelle vai Ruotsille?
- Wikipedian suomenkieliset artikkelit: Houston Stewart Chamberlain, Fennit, Arthur de Gobineau, Kaarlo Hildén, Ruotsin historia, Saaristomeri, Jakob Johannes Sederholm.

Kirjoittaja on historiatieteistä kiinnostunut geologi.